

OSMANLI DÖNEMİNDE ŞAM'DA BİR MAHALLE: ŞEHİD NUREDDİN MAHALLESİ

A Quarter in Damascus in the Ottoman Period: the Quarter of Şehîd Nureddin

Oğuzhan SAMIKIRAN*

Özet

Şehir surları dâhilinde yer alan Şehîd Nureddin Mahallesi, ismini Mahmud Nureddin Zengî'den almıştır. Sultan Nureddin tarafından idarî, askerî, iktisadî, dinî ve kültürel alanda gerçekleştirilen imâr faaliyetleri, mahallenin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1617 ve 1700 yılları arasında mahalle, sayısı 9 ile 19 arasında değişen sokağı ihtiva etmekteydi. Şehîd Nureddin Mahallesi 1617'de 74,5; 1656-1657'de 47,5; 1672-1673'te 45,5; 1673-1674'de ise 43,5 'avâriz-hâne sayısına sahipti. 1675-1676 yıllarında ise mahallede toplam 724 beytin mevcut olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şam, Osmanlı, Mahmud Nureddin Zengî, Şehîd Nureddin Mahallesi.

Abstract

The Quarter of Şehîd Nureddin which stands inside the city walls has taken its name from Mahmud Nureddin Zengî. The constuction activities which were performed by Sultan Nureddin in administrative, military, economic, religious and cultural areas have played an important role in the formation of the quarter. The quarter contained "sokak" numbers ranging from 9 to 19 between the years of 1617 and 1700. The Quarter of Şehîd Nureddin had 74,5 'avâriz-hânes at 1617; 47,5 'avâriz-hânes at 1656-1657; 45,5 'avâriz-hânes at 1672-1673; 43,5 'avâriz-hânes at 1673-1674. At the years of 1675-1676 it was detected that there were 724 beyts in total in the quarter.

Keywords: Damascus, Ottoman, Mahmud Nureddin Zengî, The Quarter of Şehîd Nureddin.

Giriş

Şam, bulunduğu coğrafi konum sebebiyle birçok medeniyete ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. İlkçağda *Aramîlerin*, *Asurluların*, *Babillerin*, *Greklilerin* ve *Romalıların* siyasî, idarî, askerî, iktisadî, içtimâî ve kültürel düşüncelerini hayata geçirdikleri *Şam Şehri*, VII. yüzyılın ilk yarısında Müslümanların hâkimiyetine geçmiştir. Müslüman unsurların idâresi

* Yrd. Doç. Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü-Antakya, samaqaran1342@gmail.com

boyunca Emevîler, Abbasîler, Tolunoğulları, Fatimîler, Selçuklular, Böriler, Zengîler, Eyyübîler, Moğollar, Memlûklular ve nihâyet Osmanlılar Şam'ın fizikî yapısının tesîsi ve tekâmülünde mühim bir rol oynamıştır. Bugün dahi bu medeniyetlerden çoğunun kimliğini temsil eden eserlere ve isimlerine Şam'da rastlanılmaktadır. Zengîler Dönemi'nde temelleri atılmış olan Şehîd Nureddin Mahallesi, şehre damgasını vuran tarihî kimliğe sahip mahallelerden biridir.

I. Mahmud Nureddin Zengî ve İnşâ Ettirdiği Bazı Önemli Eserler

Asıl ismi *Ebü'l-Kâsım* (Ebü'l-Muzaffer) *el-Melikü'l-Âdil eş-Şehîd Nûreddin Mahmud Zengî bin 'Îmâdeddin Zengî bin Kâsımüddeve Aksungur* olan *Mahmud Nureddin Zengî*, 11 Şubat 1118 m./17 Şevvâl 511 h. tarihinde Halep'te dünyaya gelmiştir. Babası *'Îmâdeddin Zengî*'nin ölümüyle (14 Eylül 1146 m./5 Rebî'ü'l-âhir 541 h.) *Nureddin*, bazı emirlerin yardımıyla Halep'e hâkim olmuştur. Büyük kardeşi *I. Seyfeddin Gazi* ise *Musul* ve çevresinin idâresini ele almasıyla devlet ikiye bölünmüştür. Hükümdarlığının ilk yıllarında veziri *Mücahideddin Kaymaz*'ın yardımlarını alan ve hükümdarlığı boyunca Haçlılara karşı mücadele ederek, siyasî ve askerî başarılarla imza atan *Nureddin Zengî*, 1154 m./549 h. yılında Şam'ı ele geçirdiyse de tekrar şehirden geri çekilmek zorunda kalmıştır. Şam, *Nureddin Devri*'nde tarihinin en parlak zamanını yaşamıştır¹. Sultan, içine câmii inşâ ettirdiği iç kalenin kuzeyinde *Bâbü'l-Ferec* olarak bilinen bir kapı açtırmıştır. Buna ek olarak yine kendisi tarafından inşâ ettirilen *Dârü'l-Adl* bulunmaktadır. Bu binâ, *Türkler* zamanında vali sarayı olarak kullanılmıştır². Ayrıca *Nureddin eş-Şehîd*, *Bâbü'l-Ferec* dâhilinde *Ebi'l-Berekât bin Abdülhârisî ed-Dımaşkî el-Fakîhü's-Şâfi'î* için *el-'Îmâdiyye Medresesi*'ni (ed-Dimâgiyye Medresesi'ne bitişik)³, *en-Nûri Bîmâristânı* yakınında olup *Beytü'l-Mukaddes Fâtihî el-Melikü'n-Nâsır Salâhaddin*'e nispet edilen *es-Salâhiyye Medresesi*'ni⁴, 1167-1168 m./563 h. yılında *el-Havvâsîn*'de *en-*

¹ Mahmud Nureddin Zengî'nin hayatı hakkında geniş bilgi için bkz el-Îmâmü'l-Âlimü'l-Hâfız Ebi'l-Kasım Ali bin el-Hasan İbn Hibetü'llah bin Abdullah eş-Şâfi'î el-Ma'rûf bi İbn 'Asâkir, *Târihü Medîneti Dımaşk*, (Dirâsetün ve Tahkîkün: Muhibeddin Ebi Sa'id Ömer bin Garâme el-'Amrevî, el-Cüz'ü's-Sâbi' ve'l-Hamsün, Dârü'l-Fikri, Beyrut 1995, s. 118-124

² R. Hartmann, "Şam", *İslâm Ansiklopedisi XI*, Milli Eğitim Bakanlığı, Eskişehir 1997 s. 303

³ Abdülkadir bin Muhammed en-Nu'aymî ed-Dımaşkî, *ed-Dârisü fi Târihi'l-Medârisi*, (Â'dda fehârişehü: İbrahim Şemseddin), el-Cüz'ü'l-Evvelü, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyyeti et-Tab'atü'l-Ulâ, Beyrut 1990, s. 136, 309. en-Nu'aymî ed-Dımaşkî, *Nureddin Zengî*'den "*el-Melikü'l-Âdil Ebü'l-Kâsım Mahmud bin Ebi Sa'id Zengî bin Aksunkur et-Türkî eş-Şehîd*" şeklinde bahsetmektedir.

⁴ en-Nu'aymî ed-Dımaşkî, *age*, el-Cüz'ü'l-Evvelü, s. 250

Nûriyyetü'l-Kübrâ Medresesi'ni inşâ ettirmiştir⁵. *Nûreddin* aynı zamanda *el-Kal'a Câmii*'nde bulunan *en-Nûriyyetü'l-Hanefiyyetü's-Suğrâ Medresesi*'nin vâkifidir⁶. *Nureddin Zengî* tarafından 1172-1173 m./568 h. yılında *el-Adiliyyetü'l-Kübrâ Medresesi*'nin (Şâfi'î Fıkı Okulu) temeli atılmıştır, ancak o hayattayken tamamlanamamıştır. Hatta *el-Melikü'l-Âdil Seyfeddin* zamanında da tamamlanamayan medresenin inşâsı oğlu *el-Melikü'l-Mu'azzam* tarafından bitirilmiştir⁷. *Şam*'da inşâ ettirilen ilk dârülhadîs, *Nureddin*'in tesîs ettirdiği *en-Nûriyye Dârülhadîsi*'dir⁸. *Es-Sadrü'l-Konevî*'nin öğrencisi olan *eş-Şeyh Sa'îd el-Kâsânî el-Fergânî*'nin şeyhlik yaptığı *et-Tâhûn Hânekâhı Sultan Nûreddin*'e nispet edilmektedir⁹. *Şam*'da inşâ ettirilen bu eğitim müesseselerinden başka Sultân, ayrıca 1169-1170 m./565 h. yılında *Dâriyyâ*'da *Dâriyyâ Câmii*'nin inşâsı emrini de vermiştir¹⁰. *Nureddin*, *Mısır*'a gitmek amacıyla hazırlık yaptığı sırada 15 Mayıs 1174 m./11 Şevvâl 569 h. tarihinde *Şam Kalesi*'nde hayatını kaybetmiştir. İlk önce iç kaleye defnedilmiş, ancak daha sonra mezarı *el-Havvâsîn Çarşısı*'nda kendisi tarafından yaptırılan medreseye naklolunmuştur¹¹.

II. Şehîd Nureddin Mahallesi'nin Konumu ve Sokakları

Şehîd Nureddin Mahallesi, bir taraftan *Şâgürü'l-Cuvvânî Mahallesi*'ne bir taraftan *Kaymeriyye/Kîmeriyye Mahallesi*'ne dayanmaktadır. Bugün *Emevî Câmii* ile *Mithad Paşa Çarşısı* arasındaki alanda yayılan bu mahalle, ismini *Nureddin Zengî*'nin inşâ ettirdiği *Nûriyye Medresesi* ve *Nûriyye Bimâristân*'ından almıştır. Buna ek olarak *Nureddin Zengî*'nin kabri de bu mahallede yer almaktadır. *Şehîd Nureddin Mahallesi*, 1617 ve 1656-57 yıllarına ait *Şam Avâriz-hâne Defterlerinde* 10 sokağı, 1673-74 yıllarına ait *Şam 'Avâriz-hâne Defteri*'nde 9 sokağı, 1675-76¹² ve 1700 yıllarına ait *Şam Avâriz-hâne Defterlerinde* ise 19 sokağı ihtiva ettiği müşahede edilmiştir¹³.

⁵ en-Nu'aymî ed-Dımaşkî, *age*, el-Cüz'ü'l-Evvelü, s. 466

⁶ en-Nu'aymî ed-Dımaşkî, *age*, el-Cüz'ü'l-Evvelü, s. 499

⁷ en-Nu'aymî ed-Dımaşkî, *age*, el-Cüz'ü'l-Evvelü, s. 271; Muhammed Ahmed Dehmân, *Fî Rihâbi Dimaşk*, Dârü'l-Fikri, Dimaşk, 1982, s. 92-93

⁸ en-Nu'aymî ed-Dımaşkî, *age*, el-Cüz'ü'l-Evvelü, s. 74

⁹ en-Nu'aymî ed-Dımaşkî, *age*, el-Cüz'ü's-Sânî, s. 129

¹⁰ en-Nu'aymî ed-Dımaşkî, *age*, el-Cüz'ü's-Sânî, s. 332-333

¹¹ Bahattin Kök, "Mahmud Nûreddin Zengî", *DVIA XXXIII*, İstanbul 2007, s. 259-262; K. V. Zettersteen, "Nûr-ed-din", *İA, IX*, Eskişehir 1997, s. 358-361

¹² Bu defter Mustafa Öztürk tarafından yayınlanmıştır. Bkz. Mustafa Öztürk, "1675-1676 (h.1086) Tarihli Şam Avâriz Hane Defteri", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi II/1*, (Temmuz 2004), Elazığ 2004, s. 75-93

¹³ *BOA, MAD, 5816*, s. 5; *BOA, MAD, 18071*, s. 3-4; *BOA, MAD, 14684*, s. 16; *BOA, MAD, 1977*, s. 224-244; *BOA, KK, Mevkûfât, 2798*, s. 19-21

Bu mahallenin 1617-1700 yılları arasındaki sokak isimleri aşağıdaki tabloda verilmiştir (bkz. Tablo-1).

Tablo-1 Muhtelif Yıllarda Şehid Nureddin Mahallesi'nin Sokakları

1617 Yılında			
Sıra No	Sokak İsimleri	Sıra No	Sokak İsimleri
1	Bâbü'l-Hadrâ	6	Kabâkibiyye
2	Nefs-i Nureddin eş-Şehîd	7	Dîbs
3	Mücâhidiyye	8	Beyne's-Sûreyn
4	Hamrâvî	9	Bedrâ'yye
5	Bâb-ı Ceyrûn	10	Beyne'l-Med(â)ris
1656-1657 Yıllarında			
Sıra No	Sokak İsimleri	Sıra No	Sokak İsimleri
1	Bâbü'l-Hadrâ	6	Kabâkibiyye-i 'Atîka
2	Hisâr-ı Nefs-i Nureddin eş-Şehîd	7	Dîbs
3	Mücâhidiyye	8	Beyne's-Sûreyn
4	Hamrâvî	9	Bedrâ'yye
5	Bâb-ı Ceyrûn	10	Beyne'l-Medâris
1673-1674 Yıllarında			
Sıra No	Sokak İsimleri	Sıra No	Sokak İsimleri
1	Bâbü'l-Hadrâ	6	Dübeyr
2	Nefs-i Hisâr	7	Beyne's-Sûreyn
3	Hamrâvî	8	Bedrâ'yye
4	Bâb-ı Ceyrûn	9	Beyne'l-Medâris
5	Kabâkibiyye-i 'Atîka		
1675-1676 Yıllarında			
Sıra No	Sokak İsimleri	Sıra No	Sokak İsimleri
1	Bâbü'l-Hadrâ	11	Mescid-i 'İzzî
2	Kevâfî ve Hisâr ve Timârhâne	12	'Öşr/'Aşr Sokağı

3	Hamrâvî	13	Nefs-i Seyfeddin
4	Kabâkibiyye-i 'Atîka	14	Nehhâsîn
5	Dibîs	15	Kaçmâsiyye ve Medresetü'l-'Adrâviyye
6	Beyne's-Sûreyn	16	Bâbü'l-Kal'a ve Dârü'l-Hadîsü'l-Eşrefiyye ¹⁴
7	Bedrâ'iyye	17	Hunûd
8	Beyne'l-Medâris	18	Ribât-ı Şeyh Şuayb
9	Seb'a-i Tavâlî (der-kurb-u Beyne'l-Medâris)	19	eş-Şeyh Seyfeddin (tâbi-i nefsi-i Hisâr)
10	Küçük (tâbi-i Hunûd)		

1700 Yılında

Sıra No	Sokak İsimleri	Sıra No	Sokak İsimleri
1	Bâbü'l-Hadrâ	11	Mescid-i 'İzzî
2	Kevâfi ve Hısâr ve Timârhâne	12	Öşr/'Aşar Sokağı
3	Hamrâvî	13	Nefs-i Şeyh Seyfeddin
4	Kabâkibiyye-i 'Atikiyye	14	Nehhâsîn
5	Dibîs	15	Kaçmâsiyye ve Medresetü'l-'Adrâviyye
6	Beyne's-Sûreyn	16	Bâbü'l-Kal'a ve Dârü'l-Hadîsü'l-Eşrefiyye
7	Bedrâ'iyye	17	Ribât-ı eş-Şeyh Şuayb
8	Beyne'l-Medâris	18	eş-Şeyh Seyfeddin
9	Seb'a-i Tavâlî (der-kurb-u Beyne'l-Medâris)	19	Hunûd
10	Küçük (tâbi-i Hunûd)		

III. Mahallenin Demografik Yapısı

Osmanlı Dönemi yerleşim birimlerinin nüfusları hesaplanırken defterlerin türü dikkate alınarak muhtelif usûllerle bazı matematiksel hesaplar yapılmaktadır. *Tahrîr Defteri*'nde evli ve bekâr (mücerred) olup

¹⁴ Şam surlarının dâhilinde yer alan *el-Eşrefiyye Dârü'lhadîsi*, *el-Eşrefiyyetü'l-Cuvvâniyye* olarak da isimlendirilmektedir (M. Ahmed Dehmân, *Fî Rihâbi Dimaşk*, s. 132)

vergi ödemekle mükellef kılınmış yetişkin erkek nüfusa ek olarak, vergiden muâf tutulanlar ile müsellemler gibi askerî zümreler de kaydedilmiştir. İdarî sınıfı oluşturan gruplar bazen kaydedilmiş ve bazen kayıt dışı bırakılmıştır. Ergenlik çağına erişmemiş çocuklar ve kadınların kayıtları defterlere işlenmemiştir¹⁵. Şehirler için tespit edilen nüfus her zaman defterlerdeki sayılardan fazla olmaktadır¹⁶. Çünkü bu defterlerde verilen sayılar hâne¹⁷ sayılarıdır, hânelerde meskûn fert sayılarını yansıtmamaktadır. Bu defterlerdeki vergi mükellefleri ile muâflara ait hâne sayılarından yola çıkarak şehir nüfusunu tahmin etmek mümkündür. Bunun için “hâne” deyiminin kaç kişiyi kapsadığını tespit etmek gerekir¹⁸. Ömer Lütfi Barkan’ın “hâne” karşılığı olarak kabul ettiği 5 katsayısı pek çok bilim adamı tarafından benimsenmiştir. Bu rakamdan (5 katsayısı) daha az bir katsayının (3-3,5-4,5) kullanıldığı bilinmektedir. Bunlara ek olarak, 5 katsayısını az bulup 7 katsayısını kullananlar da mevcuttur¹⁹. Bu rakamların muhtelif olmasının sebebi katsayının, “bölgeye, sosyal zümreye ve ailenin meşguliyyet tarzına göre” değişiklik arz etmesinden kaynaklanmaktadır²⁰. Buna ek olarak nüfus hesaplamalarında kaynak olarak kullanılan ‘Avâriz-hâne Defterleri’yle ilgili en önemli sorun 1 ‘avâriz-hânesinin kaç gerçek hâneye tekâbül ettiğinin tespit edilememesidir. Bu yüzden biz muhtelif yıllara ait bazı ‘avâriz-hâne defterlerinde yer alan avâriz-hâne sayılarını olduğu gibi vermekle yetindik²¹.

¹⁵ Mehmet Öz, *XV –XVI Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 42

¹⁶ Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989, s. 53

¹⁷ N. Göyünç’e göre, Osmanlı kanûnnâmelerinde sıklıkla rastlanan “hâne” deyiminin, “ev”e değil, birer “avâriz hâne”ye veya birer vergi matrahı teşkil eden birime tekabül etmektedir (Nejat Göyünç, “Hâne Deyimi Hakkında”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 32, İstanbul 1979, s. 331)

¹⁸ Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, TT KB, Ankara 1991, s. 86.

¹⁹ N. Göyünç, “Hâne Deyimi Hakkında”, s. 332

²⁰ Ö. L. Barkan, “Tarihî Demoğrafi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası* X, İstanbul 1953, s. 12

²¹ Şam ve Şehîd Nureddin Mahallesi’ne ait avâriz-hâne sayıları –1675-1676 yıllarına ait sayısal değerler hâriç– tahminî nüfus tespitlerini ileri sürme hususunda ne yazık ki şimdilik yeterli görülmemektedir. Avâriz-hâne sayılarının nüfus tespitlerinde bir anlam ifade edebilmesi için ilk önce gerçek hâne değerlerini bulmak gerekmektedir. Biz bu makalemizde şimdilik sadece avâriz-hâne sayılarını verdik. Bir sonraki çalışmamızda bu yıllara ait gerçek hânelere ilişkin araştırmalarımız tamamlandıktan sonra şehrin tahminî nüfus değerleri takdim edilecektir.

1. 1617 Yılına Ait Deftere Göre

Tablo-1 göre mahallede toplam 10 sokak bulunmaktadır. Şehirde toplam 4063,5 ‘avâriz-hâne sayısı mevcûtken²², Şehîd Nureddin Mahallesi’nde makbûz hâne sayısı 68,5, der-dest hâne sayısı 3, harâb olan hâne sayısı 2 ve bâkî (geriye kalan) hâne sayısı ise 1 olmak üzere toplam 74,5 avâriz-hâne kayıtlıdır²³. Şehir merkezinin ‘avâriz-hâne sayısı içinde *Türkmân* grupları yer almamaktadır. Şehrin toplam ‘avâriz-hâne sayısı içinde mahalledeki avâriz-hâne sayısının oranı %1,83’tür.

2. 1656-1657 Yıllarına Ait Deftere Göre

Mahalledeki sokak sayısı bir önceki defterle mukâyese edildiği takdirde herhangi bir değişikliğin olmadığı müşâhede edilecektir. Bu yıllara ait deftere göre şehrin mahallelerinde mevcûd bulunan avâriz-hâne sayısı (*Türkmân* gruplarla birlikte) 3225,5’tur. Mahalledeki avâriz-hâne sayısı ise 47,5 (hâne) tur²⁴. Şehrin toplam ‘avâriz-hâne sayısı içinde mahalledeki avâriz-hâne sayısının oranı %1,47’dir.

3. 1672-1673 Yıllarına Ait Deftere Göre

Bu yıllarda ‘avâriz-hâne defterine göre şehrin mahalleleriyle birlikte *Türkmân* gruplarının toplam ‘avâriz-hâne sayısı 2455’tir. Şehîd Nureddin Mahallesi’nin ise 45,5 ‘avâriz-hâne sayısı kaydedilmiştir ki bu hânelerden 1’i harâptır²⁵. Şehrin toplam ‘avâriz-hâne sayısı içinde bu mahalledeki ‘avâriz-hâne sayısının oranı %1,85’tir.

4. 1673-1674 Yıllarına Ait Deftere Göre

Tablo-1’de de müşâhede edildiği üzere mahallede toplam 9 sokak bulunmaktadır. 1673-1674 yıllarına ait deftere göre şehir merkezinin toplam ‘avâriz-hâne sayısı (gayr-i ez-tenzîl) toplam 2473,5’tur. Şehîd Nureddin Mahallesi’nin ‘avâriz-hâne sayısı ise 43,5’tur²⁶. Şehrin toplam ‘avâriz-hâne sayısı içinde bu mahalledeki ‘avâriz-hâne sayısının oranı %1,76’dır.

5. 1675-1675 Yıllarına Ait Deftere Göre

Yukarıda bahsi geçen geçen ilk dört defter mücmel/icmâl (genel) defter niteliğine sahipken 1675-1676 yıllarına ait *Şam ‘Avâriz Defteri*, mufassaldır

²² BOA, MAD, 5816, s. 12.

²³ BOA, MAD, 5816, s. 5

²⁴ BOA, MAD, 18071, s. 4

²⁵ BOA, MAD, 7430, s. 9

²⁶ BOA, MAD, 14684, s. 16

(ayrıntılıdır). Bu yüzden bu defterde yer alan gerçek hâneler/beytlerden²⁷ yola çıkılarak tahminî nüfus değerleri ileri sürmek mümkündür. Bu deftere göre *Şehîd Nureddin Mahallesi* 'nde reâyâ beyt sayısı 506, muâf zümrelerinin beyt sayısı ise 218 olmak üzere toplam 724 beyt bulunmaktadır. Mahalledeki bu beytler arasında harap, hâlî (boş) ve insan iskânına münâsip olmayan beytler hesaplama dışında tutularak, mahallenin tahminî nüfusu hesaplanmıştır. Bu durumda muhtelif katsayılarla (5, 6 ve 7) yapılan çarpma işlemi neticesinde 3615 (kişi), 4338 (kişi) ve 5061 (kişi) gibi üç farklı tahminî nüfus değeri bulunmuştur. Bu değerlerin ortalaması olan 4338 (kişi) sayısı mahallenin tahminî nüfusu olarak kabul edilmiştir²⁸.

Sonuç

Tarih boyunca muhtelif etnik ve dinî kimliğe sahip milletlerin hâkimiyeti altında varlığını bugüne kadar devam ettiren *Şam*, kültürel açıdan zengin bir mirasın vârisi olmuştur. Devraldığı bu veraset, tarihin her bir döneminde çeşitlenerek, şehrin, medeniyetler müzesi vasfını kazanmasında mühim bir rol oynamıştır.

Şam 'ın idarî, askerî ve dinî müesseselerinde vazifeli olup tarihî olayların faili olarak ön plana çıkan şahsiyetler, sadece şehri ilgilendiren siyasî ve askerî kararlar almakla kalmamış, aynı zamanda buraların imarında da kayda değer katkılar sağlayarak, *Şam* 'ın toprağı ile kendilerine mahsus değerleri tezvic eden etkin bir siyasalın baş mimarı olarak tarihte yerlerini almışlardır.

Osmanlı vesikalarının sayfalarında yerini alan *Şehîd Nureddin Mahallesi*, ismi *Suriye* 'nin tarihine altın harflerle yazılan *Mahmud Nureddin Zengi* 'nin *Şam* 'daki kimliğini temsil etmektedir. *Sultan Nureddin*, mümessili olduğu Türk-İslâm kimliğini özellikle bu mahallede muhtelif müesseselerle somutlaştırarak şehrin gelişimi konusunda seçkin bir mevkii elde etmiştir.

²⁷ “Beyt” kelimesi Arapça bir kelime olup çoğulu “büyüt”tur, manası ise “ev”dir.

²⁸ Oğuzhan Samıkıran, *Osmanlı İdaresinde Şam 1750-1800 (Fiziki, Demografik, Toplumsal, İdarî ve İktisadî Açından)*, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2013, s.73-75

Kaynakça

I. Arşiv Kaynakları

1. Başbakanlı Osmanlı Arşivi (BOA)
 - a. *Maliyeden Müdevver Defterleri (MAD)*
5816, 18071, 14684, 1977
 - b. *Kamil Kepeci Tasnifi (KK)*
Mevkûfât 2798

II. Tetkik Eserler

ABDÜLKADİR bin Muhammed en-Nu‘Aymî ed-Dımaşkî; *ed-Dârisü fi Târîhi'l-Medârisi*, (Â‘dda fehârisehü: İbrahim Şemseddin), el-Cüz’ü'l-Evvelü, Dârü'l-Kütübi'l-‘İlmiyyeti et-Tab‘atü'l-Ulâ, Beyrut 1990

BARKAN, Ömer Lütfü; “Tarihî Demografî Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyât Mecmuası X*, İstanbul 1953, s. 1-26

DEHMÂN, Muhammed Ahmed; *Fî Rihâbi Dımaşk*, Dârü'l-Fikri, Dımaşk 1982

EMECEN, Feridun M.; *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989

GÖYÜNÇ, Nejat; “Hâne Deyimi Hakkında”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 32, İstanbul 1979, s. 331-348

_____; *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, TT KB, Ankara 1991

HARTMANN, R.; “Şam”, *İslâm Ansiklopedisi XI*, Milli Eğitim Bakanlığı, Eskişehir 1997, s. 297-310

El-İmâmü'l-‘Âlimü'l-Hâfız Ebi'l-Kasım Ali bin el-Hasan İbn Hibetullah bin Abdullah eş-Şâfi‘î el-Ma‘rûf bi-İbn ‘Asâkir; *Târîhü Medîneti Dımaşk*, (Dirâsetün ve Tahkîkün: Muhibeddin Ebî Sa‘îd Ömer bin Garâme el-‘Amrevî, el-Cüz’ü’s-Sânî, Dârü'l-Fikri, Beyrut 1995

KÖK, Bahattin; “Mahmud Nüreddin Zengî”, *DVİA XXXIII*, İstanbul 2007, s. 259-262

ÖZ, Mehmet; *XV –XVI Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999

SAMIKIRAN, Oğuzhan; *Osmanlı İdaresinde Şam 1750-1800 (Fizikî, Demografik, Toplumsal, İdarî ve İktisadî Açıdan)*, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ 2013

ZETTERSTEEN, K. V.; “Nûr-ed-din”, *İA IX*, Eskişehir 1997, s. 358-361